

Sara Košutar, Gordana Hržica
Edukacijsko–rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
sara.kosutar@erf.unizg.hr, gordana.hrzica@erf.unizg.hr

Zastupljenost i funkcije konektora *i* u dječjem pripovjednom diskursu

Najranije i najčešće vezno sredstvo potvrđeno u razvoju pripovjednoga diskursa, kao i razvoja složene sintakse uopće, jest konektor *i*. Dosadašnja su istraživanja provedena u okviru formalno–funktionalnoga pristupa pokazala da djeca konektor *i* upotrebljavaju u funkciji izražavanja različitih značenjskih odnosa, čime se postupno otvara prostor usvajanju novih oblika i značenja. U početku razvoja pripovjedne sposobnosti konektor *i* ostvaruje se i u funkciji opisnoga sredstva, ali ta se uporaba s porastom dobi napušta. Cilj ovoga istraživanja bio je ispitati razlike u zastupljenosti oblika i funkcija konektora *i* u pripovjednome diskursu djece različite kronološke dobi. Iz *Hrvatskoga pripovjednog korpusa Žabo, gdje si?* izdvojeno je 120 jezičnih uzoraka djece od 4, 6, 8 i 10 godina (30 po skupini). Iz jezičnih uzoraka izdvojeni su konektori te su podijeljeni s obzirom na funkcije izražavanja značenjskih odnosa (susljedni, istovremeni, uzročni, suprotni) i opisivanja. Pronađene su razlike u proporcijama konektora *i* u odnosu na ukupan broj komunikacijskih jedinica. Utvrđeno je da se broj konektora *i* smanjuje s porastom kronološke dobi na način da oblikuje obrnutu U–krivulju. Razlike su pronađene i u proporcijama značenjskih odnosa te funkciji *i* kao opisnoga sredstva. Proporcije konektora *i* u susljednome i uzročnome značenju mijenjaju se s dobi tako da ocrtavaju obrnutu U–krivulju, dok *i* u istovremenome značenju prvo stagnira, a nakon osme godine raste. *I* u funkciji opisivanja upotrebljavaju isključivo djeca predškolske dobi. Rezultati ovoga istraživanja sukladni su drugim istraživanjima koja pokazuju kako rana jezična sredstva za uspostavljanje odnosa u diskursu usložnjavanjem značenja omogućuju usvajanje novih oblika i funkcija.

1. Uvod

Još se uvijek veći dio istraživanja o jezičnome usvajanju zadržava u okvirima riječi, sintagmi i rečenica (Karmiloff i Karmiloff–Smith 2002). No značenje i smisao rečenice ne mogu se uvijek razumjeti iz nje same. Jezični je razvoj određen pravilima koja nadilaze razinu rečenice i zahvaćaju jezik na razini diskursa. Diskurs se može odrediti kao jezik iznad razine rečenice (Stubbs 1983) ili jezik u uporabi (Brown i Yule 1983). Istraživanja dječjega jezika koja polaze od diskursa većinom

su usmjerena na razvoj sposobnosti pripovijedanja kao jednoga od tipova diskursa (pregled: Berman 2009). Prve priče djeca počinju proizvoditi već s dvije godine kada u konverzaciji s odraslima prepričavaju prošle događaje iz vlastitoga života (Peterson 1990; Liles 1993). Između druge i četvrte godine dječje pripovjedne sposobnosti postaju naprednije, odnosno priča se više ne sastoji od necjelovitih iskaza, već postaje strukturna cjelina. Pripovjedna sposobnost ubrzano se razvija tijekom školske dobi, usporedno s razvojem sposobnosti čitanja i pisanja (Capone Singleton i Shulman 2014).

Pripovijedanje je složena aktivnost koja uključuje integraciju različitih vještina poput konceptualnoga znanja na makrostrukturnoj razini, jezičnoga znanja na mikrostrukturnoj razini te komunikacijske prilagodbe na pragmatičkoj razini (Akšu-Koç i Aktan-Erciyes 2018). Makrorazina odnosi se na hijerarhijsku organizaciju priče, to jest povezanost strukturnih dijelova priče (situacija, početni događaj, unutarnji odgovor, cilj, pokušaj, ishod) kako bi se postigla koherentnost (Stein i Glein 1979). Mikrorazina uključuje načine postizanja kohezije priče kohezivnim sredstvima, primjerice vremenskim i uzročnim konektorima, upućivačkim sredstvima, uporabom leksičkih i sintaktičkih struktura i sl. (Karmiloff i Karmiloff-Smith 2002; Akšu-Koç i Aktan-Erciyes 2018). U postizanju kohezije ključnu ulogu imaju konektori. Konektori su vezna sredstva kojima se uspostavljaju logičko–značenjski odnosi među iskazima u diskursu (Halliday i Hasan 1976; Silić 1984; Velčić 1987). Premda dva susljedna događaja u priči ne moraju nužno biti povezana konektorima, jer govornik može razumjeti odnos među događajima prema redosljedu kojim ih pripovjedač izlaže, upravo je za pripovijedanje za razliku od, primjerice, spontane konverzacije, karakteristična visoka zastupljenost konektora (Peterson i McCabe 1991; Karmiloff i Karmiloff-Smith 2002). Štoviše, Peterson i McCabe (1991) ističu kako se uporaba konektora u proizvodnji dobro oblikovane priče čini obveznom jer u nedostatku konektora priča zvuči nepravilno.

1.1. Formalno-funkcionalni pristup

Najranije i najčešće vezno sredstvo u razvoju pripovjednoga diskursa, kao i razvoja složene sintakse uopće, jest konektor *i* (Bloom i sur. 1980; Berman i Slobin 1994a; Verhoeven i sur. 2002; Diessel 2004; Berman 2009). *I* se općenito određuje kao vezno sredstvo najširega značenja i najraznovrsnije uporabe (Pranjkić 1984; Silić i Pranjkić 2007), a s obzirom na visoku zastupljenost naziva se i »općim diskursnim ljepilom« (engl. *all-purpose discourse glue*; Peterson i McCabe 1991). U dječjim se pričama osim po zastupljenosti konektor *i* izdvaja kao sredstvo izražavanja različitih značenjskih odnosa (Bloom i sur. 1980; Jisa 1984; Peterson i McCabe 1988). Budući da se njime mogu izraziti različita značenja, konektor *i* često se upotrebljava u kontekstima u kojima bi prikladnija bila uporaba drugih veznih sredstava, pri čemu djeca predškolske dobi njime povezuju i nekoherentne rečenice (Jisa 1984).

Razvoj konektora *i* u kontekstu dječjega pripovijedanja razmatrao se u okviru formalno-funkcionalnoga pristupa (Slobin 1973; Jisa 1984; Peterson i McCabe

be 1988, 1991; Berman i Slobin 1994a; Hickmann 2003). Formalno–funkcionalni pristup predviđa promjenu odnosa između oblika i njegove funkcije s osobitim osvrtom na međujezične razlike (Slobin 1973; Berman i Slobin 1994a). Oblik uključuje čitav raspon jezičnih sredstava kojima se povezuju događaji u priči poput morfema, vremenskih i aspektualnih oznaka, prijedloga, veznika, konektora, sintaktičkih struktura, reda riječi i sl. Funkcija upućuje na ulogu koju određeni jezični oblik ima u povezivanju događaja priče, primjerice u izražavanju vremenske ili uzročne sastavnice priče, povezivanju pozadinskoga događaja i prvoga plana priče, promjeni pripovjedne perspektive i sl. U okviru toga pristupa konektori se poimaju kao višefunkcionalna sredstva kojima se uspostavljaju različiti značenjski odnosi između iskaza u priči, a imaju i pragmatičku funkciju, primjerice funkciju otvaranja ili zatvaranja priče (vidi više Peterson i McCabe 1991). Osnovna je pretpostavka formalno–funkcionalnoga pristupa da s godinama usvojeni oblici preuzimaju nove funkcije te se novi oblici upotrebljavaju istovremeno sa starima dok se funkcije novih oblika u potpunosti ne razviju (Akşu–Koç i Aktan–Erciyes 2018). Promjene u uporabi konektora *i* u dječjem pripovijedanju uobičajeno se prikazuju obrnutom U–krivuljom (Berman i Slobin 1994a; Berman 1997; Berman 2009). Odnos oblika i funkcije u razvoju propovjedne sposobnosti nije nepromjenjiv proces napretka, već prati obrnutu U–krivulju. Sukladno tomu pretpostavlja se da se s porastom dobi zastupljenost i funkcije konektora *i* prvo povećavaju. Kako se konektor *i* zamjenjuje drugim jezičnim sredstvima koja postaju sve brojnija, tako se njegova zastupljenost i funkcije smanjuju. Upravo će ta jezična sredstva poslužiti djetetu kako bi izrazilo funkcije koje je prvotno izražavalo konektorom *i*.

1.2. Promjene u uporabi konektora *i*

Promjene u zastupljenosti konektora *i* u dječjem pripovijedanju koje prate obrnutu U–krivulju potvrđene su u velikome međujezičnom istraživanju (Berman i Slobin 1994a) koje je provedeno na temelju slikovnice *Žabo, gdje si?* (*Frog, where are you?*; Mayer 1969). Pronađen je sličan obrazac uporabe konektora *i* u dječjim pričama na engleskom (Berman i Slobin 1994b), njemačkom (Bamberg 1994), španjolskom (Sebastián i Slobin 1994), turskom (Akşu–Koç 1994) i hebrejskom (Berman i Neeman 1994; vidi također Berman 1996). U početku razvoja pripovjedne sposobnosti, između treće i četvrte godine, konektor *i* pojavljuje se izrazito rijetko. Kako dječja priča zadobiva strukturu, zastupljenost konektora *i* povećava se. U pričama petogodišnjaka gotovo svaki iskaz sadrži *i*, samostalno ili u kombinaciji s drugim veznim sredstvima, dok se raznolikost ostalih oblika povećava. Devetogodišnjaci rabe *i* u mnogo manjem broju oslanjajući se na druge konektore. U odrasloj se dobi *i* pojavljuje povremeno jer je iskusnom pripovjedaču zalihosno njime izražavati slijednost događaja, koju ionako prepoznaje kao unaprijed zadanu u pripovjednome diskursu. Pretpostavku o postupnome smanjivanju konektora *i* koje slijedi obrnutu U–krivulju potvrdila je i Choi (2007) u osobnim pričama engleske djece. Rezultati

toga istraživanja pokazali su kako je *i* najčešći u pričama šestogodišnjaka i tek u desetogodišnjaka opada, dok se zastupljenost ostalih veznih sredstava s dobi povećava.

Osim u zastupljenosti dobne razlike pronađene su u funkcijama konektora *i*. Rezultati međujezičnoga istraživanja Berman i Slobin (1994a) pokazuju da u svim ispitanim jezicima (engleski, njemački, španjolski, turski i hebrejski) trogodišnja djeca upotrebljavaju konektor *i* poglavito u funkciji opisivanja događaja priče. Te događaje djeca predstavljaju kao izolirane i među njima nema tematske povezanosti. Uporaba konektora *i* u funkciji opisivanja oko pete se godine zamjenjuje funkcijom izražavanja vremenskih odnosa. U toj dobi djeca pokazuju da su ovladala vremenskom sastavnicom priče, odnosno da mogu nizati događaje priče izražavajući među njima susljednost. Od pete se godine uporaba konektora *i* u susljednome značenju povećava, no u pričama devetogodišnjaka vidljivo je opadanje konektora *i* u toj funkciji te uporaba drugih veznih sredstava, priloga i složenih sintaktičkih struktura kojima se susljedno značenje izražava. Uz susljedne odnose priča *Žabo, gdje si?* traži od djeteta da između događaja izrazi i istovremene i uzročne odnose. Istovremenost znači da dva zavisna ili nezavisna događaja dijele jednaku vrijednost na vremenskoj osi (Akşu–Koç i von Stutterheim 1994). Uzročna je povezanost važna jer omogućuje integraciju mikrostrukturne i makrostrukturne razine priče (Hickmann 2003). Naime, elementi makrostrukture pretpostavljaju uzročne veze, primjerice situacija motivira pokušaj, pokušaj motivira uspješan ili neuspješan ishod itd., te ih je potrebno izraziti prikladnim jezičnim sredstvima na makrostrukturnoj razini (vidi Trabasso i Rodkin 1994). Berman i Slobin (1994a) navode da djeca često upotrebljavaju *i* u izražavanju istovremenih i uzročnih odnosa, ali se s porastom dobi oslanjaju na druge konektore kojima izražavaju te značenjske odnose. Međutim, nije poznato slijedi li uporaba konektora *i* u izražavanju istovremenoga i uzročnoga značenja obrazac jednak onomu kakav je pronađen pri uporabi *i* u susljednome značenju.

Pojedini autori navode da se funkcije konektora *i* mijenjaju od izražavanja vremenskih odnosa u ranijoj dobi do izražavanja uzročnih odnosa u kasnijoj dobi (Kernan 1977; McCutchen i Perfetti 1982). Taj je prijelaz rezultat smanjivanja uporabe konektora *i*, *onda* te *i onda*, dok se istovremeno povećava uporaba *pa*, *pa onda* i drugih uzročnih konektora. Čini se da uporaba konektora *i* u izražavanju susljednoga odnosa potiče uporabu složenijih značenjskih odnosa, primjerice uzročnih. S druge strane, Jisa (1984) je uočila promjene u značenjima konektora *i* u osobnim pričama francuske djece vrlo rano, to jest već u predškolskoj dobi. Utvrđeno je da francuska djeca konektorom *i* izražavaju aditivno, susljedno, uzročno, suprotno i omogućujuće značenje, no taj se broj značenja smanjuje gotovo dvostruko već između treće i pete godine. Starija djeca pomoću *i* izražavaju manji broj značenja te ga zamjenjuju drugim konektorima i složenim sintaktičkim strukturama.

Međutim, provedena su istraživanja koja nisu potvrdila ni smanjivanje oblika konektora *i* ni promjene u značenjima koja se njime izražavaju. Analizirajući osobne priče engleske djece, Peterson i McCabe (1987) uočile su da se zastupljenost ko-

nektora *i* povećava od četvrte do devete godine i ne opada. Engleska djeca upotrebljavaju konektor *i* u različitim značenjima (aditivno, suprotno, uzročno i vremensko), no nisu pronađene dobne razlike. Autorice su opovrgnule i hipotezu prema kojoj konektor *i*, nakon što izgubi ostala značenja, ima ulogu prototipnoga sredstva uspostavljanja aditivnih odnosa. Slično tomu Hickmann (2003) je potvrdila povećavanje konektora *i* od četvrte/pete godine sve do odrasle dobi u pričama francuske i njemačke djece. Naposljetku iako je Jisa (1984) potvrdila promjene u značenjima konektora *i* u pričama francuske djece već u predškolskoj dobi, nisu pronađene dobne razlike u njegovoj zastupljenosti.

U hrvatskome je jeziku konektore istraživala Arapović (1996) koja je usporedila njihovu zastupljenost u pričama djece s posebnim jezičnim teškoćama i djece urednoga jezičnog razvoja. Osim što obje skupine češće upotrebljavaju konektore *i* te *i onda*, utvrđeno je da se u pričama djece s posebnim jezičnim teškoćama zastupljenost konektora s dobi smanjuje, ali se značenja konektora ne mijenjaju. U pričama djece urednoga jezičnog razvoja zastupljenost konektora općenito se nije mijenjala s dobi, ali su djeca oblike *onda* te *i onda* izjednačavala s dobi. Kuvač (2004) je ispitala uporabu konektora, ili *povezivača* kako ih autorica naziva, kao jednoga od sredstava vremenskoga označavanja na mikrostrukturnoj razini u pripovjednome diskursu djece predškolske dobi. Konektore *i* te *i onda* hrvatska djeca usvajaju najranije te ih autorica u većem broju pronalazi u najmlađoj dobnoj skupini, to jest u trogodišnjaka. Vidljivo je također da djeca predškolske dobi upotrebljavaju *i* te *i onda* kao jedine vremenske konektore, dok nakon šeste godine njihov broj opada.

U dosadašnjim su istraživanjima provedenima u različitim jezicima pronađene razlike u zastupljenosti konektora *i* s obzirom na kronološku dob. Poznato je da se *i* s porastom dobi prvo povećava i potom opada ocrtavajući obrnutu U–krivulju. No ta sklonost uporabe konektora *i* nije potvrđena u svim istraživanjima. Još je veća neujednačenost u rezultatima istraživanja o funkcijama konektora *i*, koje su uz to općenito nedovoljno istražene, što u svjetskim jezicima što u hrvatskome. Poznato je da u potaknutim pričama *i* u izražavanju susljednoga značenja slijedi obrnutu U–krivulju, to jest raste od treće godine te opada oko devete godine, no nisu istražena druga značenja koja se tim oblikom mogu izraziti. Zatim neka istraživanja pronalaze promjene u značenjima konektora *i* koje slijede obrnutu U–krivulju već u predškolskoj dobi, dok druga nisu potvrdila smanjivanje značenja konektora *i* ni u predškolskoj ni u školskoj dobi. Uporaba konektora *i* u funkciji opisivanja u predškolskoj se dobi smatra univerzalnom, odnosno potvrđena je u svim dosad istraživanim jezicima.

2. Cilj istraživanja i pretpostavke

U ovome će se radu ispitati razlike u zastupljenosti oblika i funkcija konektora *i* u pripovjednome diskursu djece različite kronološke dobi. U skladu s ciljem oblikovana su sljedeća istraživačka pitanja:

- 1) Razlikuje li se zastupljenost konektora *i* s obzirom na kronološku dob djece?
- 2) Razlikuje li se zastupljenost konektora *i* u funkciji izražavanja različitih značenjskih odnosa s obzirom na kronološku dob djece?
- 3) Razlikuje li se zastupljenost konektora *i* u funkciji opisivanja s obzirom na kronološku dob djece?

Na temelju istraživačkih pitanja oblikovane su sljedeće pretpostavke:

H1: Proporcija konektora *i* razlikuje se među skupinama različite kronološke dobi tako da oblikuje obrnutu U–krivulju, odnosno proporcija konektora *i* s dobi prvo raste, a onda opada.

H2: Proporcija pojedinačnih značenjskih odnosa (susljedni, istovremeni, uzročni i suprotni) izraženih konektorom *i* razlikuje se među skupinama različite kronološke dobi tako da oblikuje obrnutu U–krivulju, odnosno proporcija pojedinačnih značenja konektora *i* s dobi prvo raste, a onda opada.

H3: Proporcija konektora *i* u funkciji opisivanja razlikuje se među skupinama različite kronološke dobi tako da opada s porastom dobi.

3. Metodologija istraživanja

3.1. Sudionici istraživanja

Istraživanje je provedeno na jezičnim uzorcima preuzetima iz *Hrvatskoga pripovjednog korpusa Žabo, gdje si?* (Trtanj i Kuvač Kraljević 2017; Trtanj, Kuvač Kraljević i Hržica 2019). Korpus obuhvaća govorene jezične uzorke djece (od 3 do 11 godina) prikupljene u svrhu jezične procjene proizvodnje priče. Ukupno je izdvojeno 120 uzoraka djece kronološke dobi 4, 6, 8 i 10 godina. U svakoj je skupini obuhvaćeno 30 djece te je svaka skupina ujednačena prema spolu. Podaci o broju, dobi i spolu sudionika istraživanja dostupni su u Tablici 1.

Skupina	N	Kronološka dob			Spol	
		Raspon	M	SD	m	f
4 godine	30	3;11 – 4;8	4;4	0,23	15	15
6 godina	30	5;92 – 6;83	6;4	0,26	15	15
8 godina	30	7;75 – 8;82	8;3	0,29	15	15
10 godina	30	9;92 – 10;92	10;2	0,25	15	15

Tablica 1. Broj, spol i dob sudionika istraživanja

3.2. Materijal i procedura

Pripovjedni uzorci izdvojeni za ovo istraživanje prikupljeni su uporabom slikovnice *Žabo, gdje si?* (Mayer 1969). Slikovnica sadrži 24 crno–bijeje slike bez teksta i predstavlja visokostrukturirani poticaj s jasno određenim okvirom, likovima i

dogadajima. Taj se materijal upotrebljavao u mnogim istraživanjima za ispitivanje pripovjednih sposobnosti djece različite kronološke dobi te odraslih osoba, još od međujezičnoga istraživanja Berman i Slobin (1994a). Svaki je od sudionika istraživanja na temelju slikovnice samostalno ili uz minimalne unaprijed zadane poticaje ispričao priču. Priče su tonski snimljene te su potom transkribirane prema pravilima *Codes for the Human Analysis of Transcripts* (CHAT) u programu *Child Language Analysis* (CLAN), koji su dio baze *TalkBank* (MacWhinney 2000).

Svaki od konektora koji je pronađen u pripovjednim uzorcima svrstan je u jednu od značenjskih kategorija preuzetih iz postojećih radova u kojima se razmatrao konektor *i* u dječjem jeziku (Peterson i McCabe 1987; Jisa 1984). No kako se u ovome radu ne promatraju osobne priče kao u spomenutim istraživanjima, već se usredotočuje na analizu visokostrukturiranoga poticaja u kojem je sudionik vođen slikovnicom, izdvojena su samo ona značenja konektora *i* koja su određena sadržajem priče. Primjeri konektora *i* (uključujući inačicu *i onda*) u funkciji izražavanja različitih značenjskih odnosa i funkciji opisivanja u priči *Žabo, gdje si?* prikazani su u Tablici 2.

Funkcije konektora <i>i</i> u izražavanju značenjskih odnosa te opisivanju	Primjeri
Susljedni odnos	Sudionik: dječak je brzo pogledao iza drveta. i vidio je žabu i njegovog prijatelja. Sudionik: i onda je sjeo na drvo. i onda je sišao.
Istovremeni odnos	Sudionik: sova je izletila iz drveta. i bila je ljuta. Sudionik: i jedan dan je taj dječak spavao. i onda je žabica izašla iz svoje staklenke.
Uzročni odnos	Sudionik: kad je ćuko počeo bježati sova je uplašila Ivu. i pao je na zemlju. Sudionik: i onda je srušio košnicu. i onda su sve pčele izašle van.
Suprotni odnos	Sudionik: pa su u šumi nekoj tražili žabu. i nisu ju našli. Sudionik: pas je lajao da pusti jelen malog dječaka. i onda ga jelen nije pustio.
Opisivanje	Sudionik: pao je skupa s pesom. i pali su ovdje u vodicu di su živjele žabice. Sudionik: u vodu su pali oni dječak i pas. i onda su bili ovdje ti.

Tablica 2. Primjeri funkcija konektora *i* (*onda*) u izražavanju značenjskih odnosa i funkciji opisivanja u priči *Žabo, gdje si?*

Kako cilj ovoga istraživanja nije ispitati razlike u oblicima konektora, već analizirati značenjske odnose izražene konektorom *i*, razlike u promjenjivosti oblika *i* te *i onda* nisu uzete u obzir. Naime, konektor *i* te njegova inačica *i onda* na značenjskoj se razini ne razlikuju (vidi Tablicu 2). Stoga će se u nastavku teksta govoriti o obliku *i* imajući u vidu da on može uključivati i inačicu *i onda*. Nadalje prilikom prikupljanja konektora iz korpusa izdvojeni su svi pronađeni oblici, no neki su od njih isključeni iz analize. Svi su konektori iz nedovršenih iskaza isključeni iz analize. Ako je dijete ponovilo konektor uzastopno (kao dio govorne netečnosti), u obzir je uzeto samo jedno ponavljanje. U slučaju da je dijete započelo iskaz, ali ga je prekinulo kako bi ga ponovno na nešto drugačiji način oblikovalo, izdvojen je samo konektor preoblikovanoga iskaza. Iskazi koji se nastavljaju na ispitivačev poticaj i u kojima dijete ponavlja dio ispitivačeva iskaza nisu analizirani. Ukupno je na ovaj način isključeno 48 pojava konektora *i* (14% od ukupnoga broja) u pričama četverogodišnjaka, 34 pojavnice (7% od ukupnoga broja) u pričama šestogodišnjaka, 42 pojavnice (8% od ukupnoga broja) u pričama osmogodišnjaka i 13 pojava (4% od ukupnoga broja) u pričama desetogodišnjaka. Budući da su konektori višefunkcionalna jezična sredstva koja u diskursu osim značenjskih funkcija ostvaruju i pragmatičku funkciju, pri procjeni zastupljenosti konektora *i* svi su pronađeni oblici pribrojani ukupnom broju pojavnosti toga oblika, bez obzira na funkciju koju ostvaruju. U ukupnome broju konektora *i* u funkciji izražavanja značenjskih odnosa obuhvaćeni su isključivo iskazi u kojima se *i* upotrebljava u jednome od analiziranih značenja ili se pojavljuje u funkciji opisivanja.

Kao konceptualne varijable u ovome su radu promatrane zastupljenost konektora *i*, zastupljenost konektora *i* u funkciji izražavanja značenjskih odnosa te zastupljenost konektora *i* u funkciji opisnoga sredstva. One su na operacionalnoj razini analizirane na sljedeći način:

Zastupljenost konektora *i*: izračunata je tako da je ukupan broj pojava konektora *i* podijeljen s ukupnim brojem komunikacijskih jedinica (engl. *C-unit*; Loban 1966; vidi Scott 1984).

Zastupljenost konektora *i* u funkciji izražavanja značenjskih odnosa i funkciji opisnoga sredstva: izračunata je tako da je ukupan broj pojava konektora *i* u funkciji izražavanja određenoga značenjskog odnosa (susljedni, istovremeni, uzročni i suprotni) ili funkciji opisivanja podijeljen s ukupnim brojem pojava konektora *i* u funkciji izražavanja svih značenjskih odnosa i funkciji opisivanja (vidi Hudson i Shapiro 1991).

Budući da se zastupljenost konektora upotrijebljenih tijekom pripovijedanja može značajno razlikovati ovisno o veličini priče i tako onemogućiti kasniju usporedbu rezultata unutar i među skupinama, dobivene su vrijednosti izražene u relativnoj čestoci, to jest proporcijama. Normalnost distribucije rezultata na svakoj je varijabli provjerena Kolmogorov–Smirnovljevim testom, mjerama asimetrije i zaobljenosti te Levenovim testom homogenosti varijance. S obzirom na to da su

distribucije rezultata na svakoj od ispitanih varijabli statistički značajno odstupale od normalne, dobiveni su podatci obrađeni neparametrijskim Kruskal–Wallisovim testom. Svi su podatci obrađeni u programskome paketu SPSS 25 (*Statistical Package for the Social Sciences*).

4. Rezultati

4.1. Proporcije konektora *i* u odnosu na ukupan broj komunikacijskih jedinica

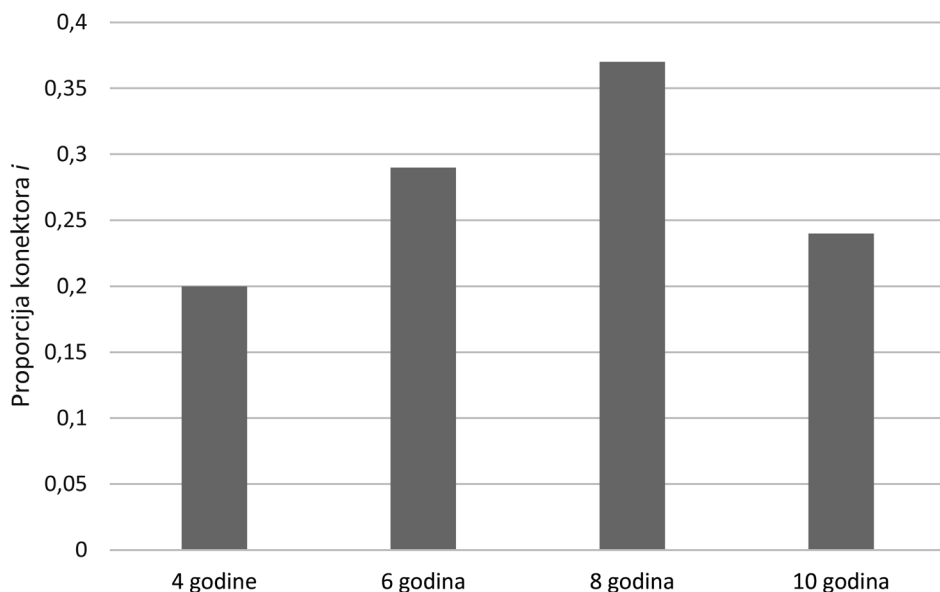
Prvim se istraživačkim pitanjem željelo utvrditi razlikuje li se zastupljenost konektora *i* s obzirom na kronološku dob djece. U tu je svrhu izračunata zastupljenost konektora *i* u odnosu na ukupan broj komunikacijskih jedinica koje je dijete proizvelo. Podatci o relativnoj čestoci konektora *i* s obzirom na ukupan broj komunikacijskih jedinica priloženi su u Tablici 3.

Skupina	<i>N</i>	<i>C</i>	<i>Q</i>	Min	Max
4 godine	30	0,20	0,14	0	0,60
6 godina	30	0,29	0,06	0	0,97
8 godina	30	0,37	0,19	0,08	0,82
10 godina	30	0,24	0,08	0	1

* *C* – centralna vrijednost, *Q* – poluinterkvartilno raspršenje, Min i Max – raspon između najmanjega i najvećega rezultata

Tablica 3. Deskriptivni pokazatelji za varijablu proporcije konektora *i* s obzirom na ukupan broj komunikacijskih jedinica

Iz Tablice 3 vidljivo je da proporcija konektora *i* s obzirom na ukupan broj komunikacijskih jedinica raste od četvrte do osme godine, u osmogodišnjaka je *i* najzastupljeniji, a u desetogodišnjaka opada. Provedenim neparametrijskim Kruskal–Wallisovim testom utvrđena je statistički značajna razlika između četiri dobne skupine na toj varijabli ($\chi^2(3) = 14,28; p < .01$). U sljedećem koraku proveden je Dunnov post-hoc test kako bi se utvrdilo među kojim skupinama postoje razlike. Provedeni je test pokazao da postoje statistički značajne razlike između četverogodišnjaka i osmogodišnjaka ($p < .01$) te osmogodišnjaka i desetogodišnjaka ($p < .05$). Između preostalih skupina sudionika nisu pronađene statistički značajne razlike. Slika 1 prikazuje razlike u zastupljenosti konektora *i* od četvrte do desete godine.

Slika 1. Proporcija konektora *i* u odnosu na ukupan broj komunikacijskih jedinica u četiri skupine djece različite kronološke dobi: 4 godine ($N = 30$), 6 godina ($N = 30$), 8 godina ($N = 30$) i 10 godina ($N = 30$)

4.2. Proporcije konektora *i* u različitim značenjskim odnosima i funkciji opisivanja

Drugo istraživačko pitanje odnosilo se na utvrđivanje razlika u zastupljenosti značenjskih odnosa izraženih konektorom *i* među djecom različite kronološke dobi. U skladu s time izračunata je proporcija konektora *i* u pojedinačnome značenjskom odnosu s obzirom na ukupan broj značenjskih odnosa izraženih tim oblikom. Trećim se istraživačkim pitanjem željelo utvrditi razlikuje li se zastupljenost konektora *i* u funkciji opisivanja s obzirom na dob. Podatci deskriptivne statistike o proporcijama svakoga od pojedinačnih značenjskih odnosa izraženih konektorom *i* te konektora *i* u funkciji opisivanja priloženi su u Tablici 4.

Varijable	Skupina	<i>N</i>	<i>C</i>	<i>Q</i>	Min	Max
Susljedni odnos	4 godine	30	0,50	0,16	0	0,88
	6 godina	30	0,72	0,06	0	0,88
	8 godina	30	0,64	0,08	0	0,86
	10 godina	30	0,43	0,10	0	1

Istovremeni odnos	4 godine	30	0,07	0,10	0	1
	6 godina	30	0,12	0,06	0	0,33
	8 godina	30	0,13	0,07	0	0,38
	10 godina	30	0,44	0,11	0	0,63
Uzročni odnos	4 godine	30	0	0,04	0	0,33
	6 godina	30	0,09	0,08	0	0,50
	8 godina	30	0,19	0,04	0	0,63
	10 godina	30	0,08	0,09	0	0,35
Suprotni odnos	4 godine	30	0	0	0	0,33
	6 godina	30	0	0,03	0	0,06
	8 godina	30	0	0,04	0	0,38
	10 godina	30	0	0	0	0,11
Funkcija opisivanja	4 godine	30	0,10	0,20	0	1
	6 godina	30	0	0	0	0,50
	8 godina	30	0	0	0	0
	10 godina	30	0	0	0	0

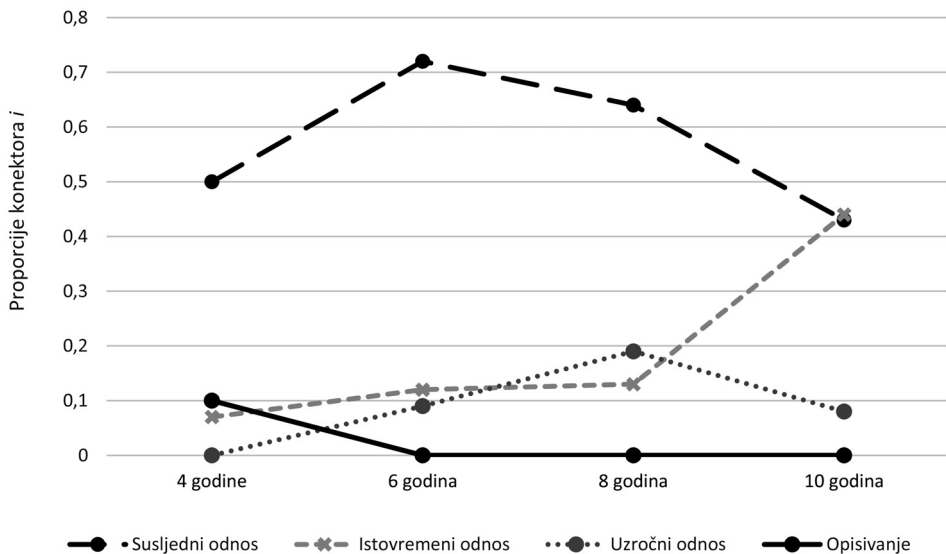
* C – centralna vrijednost, Q – poluinterkvartilno raspršenje, Min i Max – raspon između najmanjega i najvećega rezultata

Tablica 4. Deskriptivni pokazatelji za proporcije konektora *i* u različitim značenjskim odnosima (susljedni, istovremeni, uzročni i suprotni) i funkciji opisivanja

Rezultati u Tablici 4 pokazuju razlike u proporcijama konektora *i* u svim analiziranim značenjskim odnosima i funkciji opisivanja. Zastupljenost konektora *i* u susljednome značenju raste od četvrte do šeste godine, u osmogodišnjaka opada, a u desetogodišnjaka je *i* zastupljen u najmanjem broju. U izražavanju istovremenoga značenja *i* stagnira od četvrte do osme godine, dok se u desetogodišnjaka može uočiti nagli porast. *I* u uzročnome značenju raste od četvrte do osme godine, nakon čega u desetogodišnjaka opada. Na varijabli *i* u suprotnome značenju zbog nedovoljne količine podataka nije bilo moguće provesti statističku analizu. *I* u funkciji opisivanja upotrebljavaju isključivo djeca predškolske dobi, odnosno četverogodišnjaci ga upotrebljavaju u najvećem broju, šestogodišnjaci tek sporadično, dok se u pričama osmogodišnjaka i desetogodišnjaka više ne pojavljuje.

Kruskal–Wallisovim testom utvrđena je statistički značajna razlika među ispitanim skupinama u proporcijama konektora *i* u susljednome značenju ($\chi^2(3) = 25,14; p < .001$), istovremenome značenju ($\chi^2(3) = 34,66; p < .001$), uzročnome značenju ($\chi^2(3) = 28,46; p < .001$) te u funkciji opisivanja ($\chi^2(3) = 61,97; p < .001$). Us-

poredbom rezultata među pojedinačnim skupinama Dunnovim je *post-hoc* testom na varijabli *i* u susljednome značenju pronađena statistički značajna razlika između četverogodišnjaka i šestogodišnjaka ($p < .01$), šestogodišnjaka i desetogodišnjaka ($p < .001$) te osmogodišnjaka i desetogodišnjaka ($p < .01$). Na varijabli *i* u istovremenome značenju utvrđene su statistički značajne razlike među desetogodišnjacima i ostalim dobnim skupinama (sve $p < .01$). Na varijabli *i* u uzročnome značenju pronađena je statistički značajna razlika između skupina četverogodišnjaka i osmogodišnjaka ($p < .001$), šestogodišnjaka i osmogodišnjaka ($p < .01$) te osmogodišnjaka i desetogodišnjaka ($p < .05$). Na varijabli *i* u funkciji opisivanja pronađena je statistički značajna razlika među četverogodišnjacima i ostalim dobnim skupinama (sve $p < .001$). Slika 2 prikazuje razlike u proporcijama konektora *i* u funkciji izražavanja značenjskih odnosa (susljedni, istovremeni, uzročni i suprotni) te funkciji opisivanja od četvrte do desete godine.

Slika 2. Prikaz razlika u proporcijama konektora *i* u različitim značenjskim odnosima i funkciji opisivanja u četiri skupine djece različite kronološke dobi: 4 godine ($N = 30$), 6 godina ($N = 30$), 8 godina ($N = 30$) i 10 godina ($N = 30$)

5. Rasprava

Ovim je istraživanjem pripovjednoga diskursa u hrvatskome utvrđeno da se u pričama djece različite dobi zastupljenost konektora *i* razlikuje. Zastupljenost konektora *i* povećava se od četvrte do osme godine i nakon osme godine opada, oblikujući obrnutu U-krivulju (vidi Slika 1). Sličan obrazac uporabe konektora *i* u

pripovijedanju potvrđen je u pričama djece u različitim jezicima (vidi međujezično istraživanje Berman i Slobin 1994a; Choi 2007). Istraživanja čiji rezultati odstupaju od predviđenoga obrasca mogu se objasniti razlikama u načinu ispitivanja. Primjerice, Peterson i McCabe (1987), koje nisu potvrdile razlike u broju konektora *i*, odnosno u čijem se istraživanju zastupljenost konektora *i* povećavala s porastom dobi, procjenu su provele na osobnim pričama. Međutim, poznato je kako osobno i fikcionalno pripovijedanje (potaknuto slikovnim predloškom) uključuju uporabu drugačijih jezičnih sredstava (Laubitz 1987; De Weck 1991; Hudson i Shapiro 1991) pa se nepodudarnosti u rezultatima mogu objasniti žanrovskim razlikama. Fikcionalno se pripovijedanje smatra složenijim jezičnim zadatkom, njime se kasnije ovladava, a istraživanja pokazuju i slabu povezanost pripovjedne izvedbe na dvama žanrovima (primjerice, McCabe i sur. 2008). Osim toga važno je napomenuti da spomenuta istraživanja uglavnom nisu uključivala statističku obradu, već samo opis zastupljenosti konektora *i*. U ovome je istraživanju provedena kvantitativna analiza kojom su utvrđene razlike u zastupljenosti konektora *i* u pripovijedanju u odnosu na kronološku dob.

Pitanje zašto dolazi do ove promjene u dječjem pripovijedanju u dosadašnjim istraživanjima ostaje otvorenim. Načelno se *i* smatra temeljnim konektorom zamjenom kojega djeca usvajaju druga vezna sredstva uvodeći nove značenjske odnose (vidi Bloom i sur. 1980; Jisa 1984; Peterson i McCabe 1987). U skladu s time je i podatak da se čestoća ostalih konektora i zavisnosloženih veznika povećava s dobi (primjerice, Hudson i Shapiro 1991). No važno je napomenuti kako porast u broju ostalih veznih sredstava ne mora biti jedini prediktor smanjivanja oblika *i*. Naime, mnogi konektori u dječjim pričama, kao i pričama odraslih, mogu biti zalihosni i ne ostvaruju se uvijek u prototipnim značenjima (Peterson i McCabe 1991). I drugi čimbenici mogu dovesti do smanjivanja udjela konektora *i*. Sintaktički je razvoj u školskoj dobi obilježen proizvodnjom složenijih sintaktičkih struktura (Nippold 2016; Berman 2018), a značenjski se odnosi u priči mogu izraziti i implicitnom vezom bez uporabe konektora (Sanders, Spooren i Noordman 1993) ili uporabom drugih kohezivnih sredstava, primjerice leksičkih veza (Crowhurst 1987; Hoey 1991).

Osim razlika u zastupljenosti oblika konektora *i* ovim se istraživanjem željelo ustanoviti razlikuje li se zastupljenost značenjskih odnosa izraženih konektorom *i* s obzirom na kronološku dob djece. Dobiveni su rezultati pokazali da se proporcija određenih značenjskih odnosa razlikuje s porastom kronološke dobi (vidi Slika 3). Rezultati o uporabi konektora *i* u susljednome značenju mogu se usporediti s rezultatima međujezičnoga istraživanja Berman i Slobin (1994a) koje je pokazalo da se *i* u susljednome značenju povećava od treće do šeste godine i nakon šeste godine opada, ali devetogodišnjaci još uvijek većim dijelom konektorom *i* predstavljaju događaje u susljednome nizu. Sličan je rezultat o opadanju konektora *i* u susljednome značenju dobiven i u ovome istraživanju, ali vidljivo je da i desetogodišnjaci rabe konektor *i* u susljednome značenju. Dobiveni rezultat može upućivati na to da

se usložnjavanje vremenskoga značenja općenito nastavlja i nakon desete godine (usp. Hickmann 2003).

Za *i* u uzročnome značenju u ovome je istraživanju potvrđeno da se mijenja s porastom dobi tako da raste od četvrte do osme godine te u desetogodišnjaka opada. Istraživanja o usvajanju konektora smanjivanje oblika *i* u susljednome značenju tumače kao rezultat povećavanja broja uzročnih konektora (primjerice, Kernan 1977; McCutchen i Perfetti 1982; Jisa 1984; Choi 2007). I druga su istraživanja potvrdila postupni porast broja uzročnih konektora u dječjem pripovijedanju. Primjerice, Vion i Colas (2005) uočile su da sedmogodišnjaci u usporedbi s jedanaestogodišnjacima pripovijedaju oslanjajući se češće na vremenske konektore, dok se jedanaestogodišnjaci služe većim brojem uzročnih i suprotnih konektora. U ovome istraživanju nije provedena analiza uporabe ostalih veznih sredstava, ali buduća istraživanja mogla bi pokazati da smanjivanje konektora *i* u uzročnome značenju znači porast broja drugih veznih sredstava kojima djeca strukturiraju uzročnu sastavnicu priče. Zastupljenost konektora *i* u istovremenome značenju stagnira između četvrte i osme godine, nakon čega slijedi izražen porast od osme do desete godine. Prijašnja su istraživanja pokazala kako je istovremenost djeci perceptualno dostupna vrlo rano, ali se usvajanje načina njezina označavanja u pripovijedanju proteže kroz školsku dob (Akşu–Koç i von Stutterheim, 1994; Silva 1991). Budući da proporcija konektora *i* u istovremenome značenju u ovome istraživanju ne opada s porastom dobi, već upravo suprotno, između osme i desete je godine u izražnome porastu, može se zaključiti kako su djeca i s deset godina sklona izražavanju toga značenja oslanjajući se na konektor *i*. Na temelju rezultata o uporabi konektora *i* u susljednome i uzročnome značenju može se zaključiti kako se proporcija *i* razlikuje s porastom dobi tako da slijedi obrnutu U–krivulju. Međutim, obrazac uporabe konektora *i* različit je sagledaju li se rezultati o njegovoj zastupljenosti u istovremenome značenju. Zbog toga se pretpostavka ovoga istraživanja o uporabi konektora *i* u različitim značenjima, a koja slijedi o obrnutu U–krivulju, može samo djelomično prihvatiti.

Uporaba konektora *i* u funkciji opisivanja u ovome se istraživanju razlikuje među skupinama različite kronološke dobi. Njime se koriste isključivo djeca rane predškolske dobi, dok u školskoj dobi nije zastupljen, što je u skladu s pretpostavkama dosadašnjih istraživanja. Prijašnja su istraživanja pokazala da se *i* na početku razvoja pripovjedne sposobnosti ostvaruje kao značenjski prazno sredstvo (usp. Peterson i McCabe 1991; Hickmann 2003). S porastom dobi djeca razvijaju sposobnost organizacije vremenske sastavnice priče te se uporaba *i* u funkciji opisivanja napušta.

Dok su u ovome istraživanju promjene u pojedinim značenjskim odnosima potvrđene, druga istraživanja upućuju na oprečne rezultate. Primjerice, Peterson i McCabe (1987) nisu pronašle razlike u zastupljenosti značenja konektora *i* u pričama djece od četiri do devet godina. Pritom djeca nisu bila vođena visokostrukturiranim poticajem. S druge strane, jezični uzorci analizirani u ovome radu prikupljeni su visokostrukturiranim poticanjem. Takav način ispitivanja usmjerava sudionike

prema uporabi ciljanih jezičnih oblika, to jest značenjskih odnosa koji se žele ispitati. Premda priča *Žabo, gdje si?* pretpostavlja suprotne odnose između događaja, zbog nedostatne količine podataka u ovome istraživanju nije bilo moguće ispitati razlike u zastupljenosti konektora *i* u izražavanju suprotnih odnosa. Podaci o niskoj zastupljenosti konektora *i* u suprotnome značenju mogu upućivati na da su djeca već ovladala veznim sredstvima za izražavanje suprotnoga značenja (primjerice, *ali, dok*) u kontekstu pripovijedanja te se više ne oslanjaju na *i*.

Prijašnja se istraživanja, usmjerena na proučavanje konektora *i* u potaknutim dječjim pričama, nisu osvrnula na precizniju analizu različitih značenja koja se tim oblikom mogu izraziti te nisu usporedila promjene u njihovim proporcijama s porastom dobi (primjerice, Berman i Slobin 1994a). Takva se istraživanja najčešće usredotočuju na prikaz deskriptivnih podataka bez dodatnih statističkih testova. Jedinstven je doprinos ovoga rada uočavanje razlika u zastupljenosti različitih značenjskih funkcija konektora *i* unutar jedne analize i na istome pripovjednom materijalu. Dobiveni rezultati upućuju na višefunkcionalnost i prilagodljivost konektora *i*. Naime, konektor *i* često se doživljava kao obilježje priča djece mlađe dobi. No provedeno istraživanje upućuje na to da je konektor *i* važan u ranijem razvoju pripovijedanja kao višeznačno sredstvo, dok se u kasnijem razvoju ima ulogu izražavanja složenijih značenjskih odnosa (primjerice, istovremenih i uzročnih). Međutim, provedenom su analizom obuhvaćene isključivo razlike u uporabi konektora *i* pa bi buduća istraživanja trebala rasvijetliti kako se ostali postojeći oblici u pripovjednome diskursu upotrebljavaju i jesu li promjene u odnosu oblika i značenja preduvjetom razvoju novih oblika.

Važno je spomenuti i ograničenja provedenoga istraživanja, kao i implikacije za ona buduća. Ovo je istraživanje prije svega transverzalno te su ispitane dobne razlike na temelju kojih se neizravno zaključuje o razvojnim promjenama. Za utvrđivanje razvojnih promjena bilo bi preciznije provesti longitudinalno istraživanje o usvajanju jezičnih oblika. Zatim analizirani jezični uzorci prikupljeni su od djece za koju su roditelji potvrdili da nemaju jezičnih poremećaja ili drugih teškoća koje bi se mogle odraziti na pripovijedanje, ali nisu provedeni dodatni testovi jezičnih sposobnosti i s njima povezanim funkcijama. Osim toga, izostaju podatci o socioekonomskome statusu obitelji. S obzirom na to da ti čimbenici mogu utjecati na pripovijedanje, skupine djece različite kronološke dobi trebalo bi ujednačiti u skladu s rezultatima na standardiziranim testovima te podacima o socioekonomskome statusu.

6. Zaključak

U ovome je radu ispitana zastupljenost oblika konektora *i* te zastupljenost njegovih različitih funkcija (izražavanje različitih značenjskih odnosa i opisivanje) u dječjem pripovjednom diskursu u hrvatskome jeziku s obzirom na dob sudionika. Potvrđeni su rezultati nekih prijašnjih istraživanja o zastupljenosti konektora *i*, a dobivene su i nove spoznaje o promjenama u značenjskim odnosima izraženima

tim oblikom. Prvenstveno se to odnosi na povećavanje zastupljenosti konektora *i* u istovremenome značenju u pričama najstarije djece, uz smanjivanje zastupljenosti svih drugih značenja te uporabe *i* u funkciji opisivanja.

Ovo istraživanje pokazuje kako analizom funkcija koje dijete u pripovjednome diskursu izražava jednim oblikom možemo uočiti promjene u njegovim jezičnim sposobnostima, što ne bi bilo moguće analizom oblika čijom se primarnom funkcijom smatra izražavanje jednoga ili dvaju značenja (primjerice, vremenskih ili uzročnih konektora). Ovo je prvo takvo istraživanje u pripovijedanju djece koja govore hrvatski te jedno od rjeđih istraživanja funkcija konektora u hrvatskome općenito. Pripovijedanje je složena jezična i kognitivna sposobnost povezana s rezultatima na testovima općih jezičnih sposobnosti, ali i općim akademskim uspjehom. Zbog toga je važno pronaći načine kako procijeniti različite aspekte dječje priče u svrhu jezične procjene u radu logopeda ili unutar nastavnoga procesa. Utvrđivanje dobnih razlika u načinima uporabe jezičnih sredstava doprinosi uspostavljanju znanstveno utemeljenih postupaka za takva vrednovanja.

Zahvale: ovaj rad sufinancirala je Hrvatska zaklada za znanost projektom *Višerazinski pristup govornom diskursu u jezičnom razvoju* (UIP–2017–05–6603). Rad doktorandice Sare Košutar financiran/sufinanciran je iz projekta *Razvoj karijera mladih istraživača – izobrazba novih doktora znanosti* Hrvatske zaklade za znanost kojega je financirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda. Mišljenja, nalazi i zaključci ili preporuke navedene u ovom materijalu isključiva su odgovornost autora i ne odražavaju nužno stajališta Hrvatske zaklade za znanost, Ministarstva znanosti i obrazovanja i Europske komisije. Autorice posebno zahvaljuju dr. sc. Jeleni Kuvač Kraljević, izv. prof. i Matei Kramarić, mag. psych. na svim komentarima i prijedlozima koji su doprinijeli ovom radu.

Literatura

- Akşu–Koç, Ayhan A. i Asli Aktan–Erciyas (2018). Narrative Discourse: Developmental Perspectives. Bar–On, Amalia, Dorit Ravid i Elitzur Dattner, ur. *Handbook of Communication Disorders, Theoretical, Empirical, and Applied Linguistic Perspectives*. Boston/Berlin: De Gruyter Mouton, 329–356, <https://doi.org/10.1515/9781614514909-017>
- Akşu–Koç, Ayhan A. i Christiane von Stutterheim (1994). Temporal Relations in Narrative: Simultaneity. Berman, Ruth A. i Dan I. Slobin, ur. *Relating Events in Narrative: A Crosslinguistic Developmental Study*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 393–455
- Akşu–Koç, Ayhan A. (1994). Development of Linguistic Forms: Turkish. Berman, Ruth A. i Dan I. Slobin, ur. *Relating Events in Narrative: A Crosslinguistic Developmental Study*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 329–385
- Arapović, Diana (1996). *Naracija djece s posebnim jezičnim teškoćama*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu

- Bamberg, Michael (1994). Development of Linguistic Forms: German. Berman, Ruth A. i Dan I. Slobin, ur. *Relating events in narrative: A crosslinguistic developmental study*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 189–238
- Berman, Ruth A. i Yonni Neeman (1994). Development of linguistic forms: Hebrew
- Berman, Ruth A. i Dan I. Slobin, ur. *Relating events in narrative: A crosslinguistic developmental study*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 285–328
- Berman, Ruth A. i Dan I. Slobin (1994a). *Relating Events in Narrative: A Crosslinguistic Developmental Study*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, <https://doi.org/10.4324/9780203773512>
- Berman, Ruth A. i Dan I. Slobin (1994b). Development of Linguistic Forms: English. Berman, Ruth A. i Dan I. Slobin, ur. *Relating events in narrative: A crosslinguistic developmental study*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 127–188
- Berman, Ruth A. (1996). Form and function in developing narrative abilities: The case of 'and'. Slobin, Dan I., Julie Gerhardt, Amy Kyratzis i Guo Jiansheng, ur. *Social Interaction, Social Context, and Language: Essays in Honor of Susan Ervin-Tripp*. Manhaw, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 243–268
- Berman, Ruth A. (1997). Developing form/function relations in narrative texts. *Lenguas Modernas* 24: 45–61
- Berman, Ruth A. (2009). Language development in narrative contexts. Bavin, Edith L., ur. *The Cambridge Handbook of Child Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 355–376
- Berman, Ruth A. (2018). Development of complex syntax: from early–clause combining to text–embedded syntactic packaging. Bar-On, Amalia, Dorit Ravid i Elitzur Dattner, ur. *Handbook of Communication Disorders, Theoretical, Empirical, and Applied Linguistic Perspectives*. Boston/Berlin: De Gruyter Mouton, 235–256, <https://doi.org/10.1515/9781614514909-013>
- Bloom, Lois i sur. (1980). Complex sentences: acquisition of syntactic connectives and the semantic relations they encode. *Journal of Child Language* 7: 235–261, <https://doi.org/10.1017/S0305000900002610>
- Brown, Gillian i George Yule (1983). *Discourse analysis (Cambridge Textbooks in Linguistics)*. Cambridge: Cambridge University Press, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511805226>
- Capone Singleton, Nina i Brian B. Shulman (2014). *Language Development [Foundations, Processes, and Clinical Applications]*. Burlington, MA: Jones & Bartlett Learning
- Choi, Inji (2007). *How and When do Children Acquire the Use of Discourse Markers?*, http://www.ling.cam.ac.uk/camling/Manuscripts/CamLing2007_Choi.pdf, 21. svibnja 2019.
- Crowhurst, Marion (1987). Cohesion in Argument and Narration at Three Grade Levels. *Research in the Teaching of English* 21(2): 185–201
- De Weck, Geneviève (1991). *La cohésion dans les textes d'enfants. Étude du développement des processus Anaphoriques*. Neuchâtel et Paris: Delachaux et Niestlé
- Diessel, Holger (2004). *The Acquisition of Complex Sentences (Cambridge Studies in Linguistics)*. Cambridge: Cambridge University Press, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486531>

- Halliday Kirkwood, Michael A. i Raquel Hasan (1976). *Cohesion in English*. London: Longman
- Hickmann, Maya (2003). *Children's discourse: Person. Space and Time across languages*. Cambridge: Cambridge University Press
- Hoey, Michael (1991). *Patterns of Lexis in Text*. Oxford: Oxford University Press
- Hudson, Judith A. i Lauren R. Shapiro (1991). From knowing to telling: the development of children's scripts, stories, and personal narratives. Peterson, Carole i Allyssa McCabe, ur. *Developing narrative structure*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 89–136
- Jisa, Harriet (1984). French preschoolers' use of et pis ('and then'). *First Language* 5: 169–184, <https://doi.org/10.1177/014272378400501501>
- Karmiloff, Kyra i Annette Karmiloff-Smith (2002). *Pathways to Language: From Fetus to Adolescent (The Developing Child)*. Cambridge: First Harvard University Press
- Kernan, Keith T. (1977). Semantic Relationships and the Child's Acquisition of Language. *Anthropological Linguistics* 12(5): 171–187
- Kuvač, Jelena (2004). *Jezik i spoznaja u ranom dječjem pripovijedanju*, neobjavljeni magistarski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
- Liles, Betty Z. (1993). Narrative discourse in children with language disorders and children with normal language: a critical review of the literature. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 36(5): 868–882, <https://doi.org/10.1044/jshr.3605.868>
- Loban, Walter (1966). *Language Ability: Grades Seven, Eight, and Nine*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office
- Laubitz, Zofia (1987). Conjunction in Children's Discourse. *Papers and Reports on Child Language Development* 26: 64–71
- MacWhinney, Brian (2000). *The CHILDES Project: Tools for analyzing talk. 3rd Edition*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates
- Mayer, Mercer (1969). *Frog, where are you?*. New York: Dial Books for Young Readers
- McCabe, Allysa, Lynn Bliss, Gabriela Barra i Maribeth Bennett (2008). Comparison of personal versus fictional narratives of children with language impairment. *American Journal of Speech-Language Pathology* 17(2): 194–206
- McCutchen, Deborah i Charles A. Perfetti (1982). Coherence and connectedness in the development of discourse production. *Text* 2(1–3): 113–139, <https://doi.org/10.1515/text.1.1982.2.1-3.113>
- Nippold, Marilyn (2016). *Later Language Development: School-age Children, Adolescents, and Young Adults, 4th Edition*. Austin, TX: Pro-Ed
- Peterson, Carole (1990). The who, when and where of early narratives. *Journal of Child Language* 17(2), 433–455, <https://doi.org/10.1017/S0305000900013854>
- Peterson, Carole i Alyssa McCabe (1987). The connective 'and': do older children use it less as they learn other connectives? *Journal of Child Language* 14(2): 375–381, <https://doi.org/10.1017/S0305000900012988>
- Peterson, Carole i Alyssa McCabe (1988). The connective AND as discourse glue. *First Language* 8(22): 19–28, <https://doi.org/10.1177/014272378800802202>
- Peterson, Carole i Alyssa McCabe (1991). Linking children's connective use and narrative microstructure. Peterson, Carole i Allyssa McCabe, ur. *Developing Narrative Structure*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 29–53

- Pranjković, Ivo (1984). *Koordinacija u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: Liber
- Sanders, Ted, Wilbert Spooren i Leo Noordman (1993). Coherence relations in a cognitive theory of discourse representation. *Cognitive Linguistics* 4(2): 93–133, <https://doi.org/10.1515/cogl.1993.4.2.93>
- Scott, Cheryl M. (1984). Adverbial connectivity in conversations of children 6 to 12. *Journal of child language* 11(2): 423–452, <https://doi.org/10.1017/S0305000900005857>
- Sebastián, Eugenia i Dan I. Slobin (1994). Development of Linguistic Forms: Spanish. Berman, Ruth A. i Dan I. Slobin, ur. *Relating events in narrative: A crosslinguistic developmental study*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 239–284
- Silić, Josip (1984). *Od rečenice do teksta: teoretsko–metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber
- Silić, Josip i Ivo Pranjković (2007). *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga
- Silva, Marilyn (1991). Simultaneity in children's narratives: the case of *when*, *while* and *as*. *Journal of Child Language* 18(3): 641–662, <https://doi.org/10.1017/S0305000900011296>
- Slobin, Dan I. (1973). *Cognitive prerequisites for the development of grammar*. Ferguson, Charles A. i Dan I. Slobin, ur. *Studies of Child Language Development*. New York: Holt, Rinehart & Winston, 175–208
- Stein, Nancy L. i Christine G. Glenn (1979). *An Analysis of Story Comprehension in Elementary School Children: A Test of a Schema*. Freedle, Roy O., ur. *New directions in Discourse Processing. Advances in Discourse Processes, Vol. 2*. New York: Ablex, 53–120
- Stubbs, Michael (1983). *Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language*. Chicago: The University of Chicago Press
- Trabasso, Tom i Phillip C. Rodkin (1994). Knowledge of Goal/Plans: A Conceptual Basis for Narrating Frog, where you are? Berman, Ruth A. i Dan I. Slobin, ur. *Relating Events in Narrative: A Crosslinguistic Developmental Study*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, 85–106
- Trtanj, Ivana i Jelena Kuvač Kraljević (2017). Jezična i govorna obilježja dječjega pripovjednog diskursa: analiza na mikrostrukturnoj razini. *Govor: časopis za fonetiku*: 34(1), 53–69, <https://doi.org/10.22210/govor.2017.34.03>
- Trtanj, Ivana, Jelena Kuvač Kraljević i Gordana Hržica (2019). CHILDES Database Croatian Frog Story Corpus. <https://doi.org/10.21415/8ARR–NH60>
- Velčić, Mirna (1987). *Uvod u lingvistiku teksta*. Zagreb: Školska knjiga
- Verhoeven, Ludo i sur. (2002). Clause packaging in writing and speech: A cross-linguistic developmental analysis. *Written Language and Literacy* 5(2): 135–161, <https://doi.org/10.1075/wll.5.2.02ver>
- Vion, Monique i Annie Colas (2005). Using connectives in oral French narratives: Cognitive constraints and development of narrative skills. *First Language* 25(1): 39–66, <https://doi.org/10.1177/0142723705046899>

Frequency of form and functions of the connective and in the narratives of preschool and early school–age children

And is the first and most frequent connective in the narrative development, as well as in the acquisition of complex syntax. Previous research within the form–function approach confirms that the connective *and* encodes different meanings in children’s discourse and thus serves as a major mechanism for the acquisition of new forms and meanings. In early narrative development, *and* is also used in the descriptive, picture–to–picture mode, the use of which is abandoned as children grow older. The present study aims to investigate differences in the frequency of form and functions of *and* in the narratives of preschool and early school–age children. Narrative samples of 120 children (30 of 4–, 6–, 8– and 10–years olds) were retrieved from the *Croatian narrative corpus Frog, where are you?*. Connectives from the corpus were classified according to the semantic relations they express (succession, simultaneity, cause, opposition) and their descriptive function. Differences were found in the proportions of the connective *and* in relation to the total number of communication units. The proportions of the connective *and* decrease with age such that they form an inverted U–curve. The semantic and descriptive functions of *and* also differ. The proportions of the connective *and* in sequential and causal meanings change with age in a way that mirrors the inverted U–curve, whereas the proportion of *and* in simultaneity shows stagnation, followed by a marked increase after the age of eight. Only early preschool children use the connective *and* to produce descriptions based on single pictures. Our results are consistent with previous studies that showed that early language devices for establishing relations in the discourse enable the acquisition of new forms and functions.

Ključne riječi: dječji pripovjedni diskurs, jezično usvajanje, konektor *i*, značenjski odnosi, hrvatski jezik
Keywords: children’s discourse, language acquisition, connective *and*, semantic relations, Croatian